

BESZÁMOLÓK SZEMLÉK REFERÁTUMOK

A FID tevékenysége: eredmények és tervek

Egy mintegy 18 hónapig tartó, igazgató nélküli időszak után 1998 májusában a *Nemzetközi Információs és Dokumentációs Szövetség (FID)* elindított egy változási és fejlesztési folyamatot, amelynek az a célja, hogy hatékonyan legyen képes megfelelni az új információs korszak kihívásainak. Most, másfél év után máris láthatók e folyamat gyümölcsei.

Egyike a legnagyobb kihívásoknak, amelyekkel a FID-nek – mint más, e területen működő nemzetközi szervezeteknek is – szembe kell néznie, miképpen lehetne megszüntetni a szakadékot az információban gazdagok és szegények között. Egészen a közelmúltig ez a szakadék főképpen a fejlett és a fejlődő országok között létezett; most azonban az új információs technológiák és médiumok (mint pl. az internet) előrehaladásával – majdnem minden országban vannak információban gazdagok és szegények, és sok esetben a szakadék napról napra nő.

Az információs szakadék nem egyszerűen csak technológiai szakadék. Igaz, majd' minden nap új technikák, eszközök és rendszerek, a hardver új típusai, illetve erőteljesebb és hajlékonyabb szoftverek jelennek meg a színen; mégsem ezek a technológiai fejlemények okozzák a legtöbb gondot ma az információs szakembereknek. Az információs technológia etikai, emberi és társadalmi hatása növekvő figyelmet von magára, s nemcsak az információs szakma olyan hagyományos szereplőiről, mint a könyvtárosok, dokumentalisták és információs szakemberek, hanem más szakterületek széles körének képviselőiről is. (Hogy csak néhányat nevezünk meg: jogászoktól, filozófusoktól, újságíróktól, politikusoktól, természettudósoktól, közgazdászoktól, szociális munkásoktól, emberjogi aktivistáktól és a törvények betartásán ügyködő tisztviselőktől.)

Mint az információs tevékenységgel foglalkozó, vezető nemzetközi szakmai szervezetek egyike, a FID arra törekszik, hogy tagjai körébe vonzza

mindezen szakterületek fiatal és elkötelezett szakembereit. Csak ezen a módon lesz képes a FID megerősíteni és igazolni fontosságát a jövő információs társadalma szemében.

A FID egy nemzetközi, nem kormányzati szervezet, amelynek közel 400 tagja van mintegy 75 országban. Eredete az Institut International de Bibliographie-ra megy vissza, amelyet 1895-ben alapítottak meg Belgiumban. Azóta többször változott a neve, átköltözött Belgiumból Hollandiába, s folyamatosan igazodott az általa szolgáltatott információs és dokumentációs tevékenység szakmai környezetének változásaihoz. Manapság a FID továbbra is válaszol ezekre a változásokra azzal, hogy hozzájuk igazítja céljait és feladatait, szervezeti felépítését, tevékenységét, s mindenekelőtt tagságát, hogy megfeleljen az információs szakemberek és információhasználók igényeinek az új évezredben.

A FID alapszabályának átfogó felülvizsgálata 1999-ben azzal a céllal kezdődött el, hogy elősegítse a szervezet teljes átszervezését 2000-ben. A FID regionális bizottságainak, bizottmányainak és szakterületi csoportjainak (Special Interest Group = SIG) átvizsgálása oda vezetett, hogy kettőt, amely szükségtelenné vált, megszüntettek, és létrehoztak öt újat, a jelenlegi szakmai érdeklődésnek megfelelően. Ez az öt új csoport (Információs és Kommunikációs Technológiák; Fejlesztési Információ; Információs Etika; Független Információs Szakemberek; Első Lépések az Információban) csatlakozik a meglévő 10 bizottsághoz és csoporthoz (Banki, Pénzügyi és Biztosítási Információ; Üzleti Tájékoztatás; Osztályozási Kutatások; Oktatás és Képzés; Környezeti Információ; Alapvető Információelmélet; Ipari Információ; Információs Struktúrák és Politikák; Szellemi Tulajdon; a Modern Információs Szakember Szerepe, Pályája és Fejlődése). Ezek a csoportok fórumot nyújtanak az azonos szakmai érdeklődésű tagok-

nak, érdeklődési területükön megkönnyítik az információk cseréjét és terjesztését kiadványokkal, rendezvényekkel (beleértve a FID kongresszusain tartott szakmai üléseket) és más csatornákkal.

Mint egy valódi nemzetközi, nem kormányzati szervezetnek, a FID érdeklődése kiterjed a világ valamennyi országában folyó információs tevékenységre. Hat regionális bizottságának (a Szaharától délre fekvő Afrika; Ázsia és Óceánia; a Karib-térség és Észak-Amerika; Európa; Latin-Amerika; Közép-, Kelet- és Észak-Afrika) az a célja, hogy előmozdítsa és koordinálja a FID tevékenységét a különböző régiókban. A FID tisztában van azzal, hogy a szegényebb országokban kevés intézmény vagy személy engedheti meg magának, hogy kifizesse a tagdíjat. Próbálkozás történt annak a szakmai elszigeteltségnek a feloldására, amelyet oly gyakran tapasztaltak a kollégák ezekben az országokban: különlegesen alacsony tagdíjak léptek érvénybe 1999-ben az intézményi és egyéni tagok számára az ENSZ által legkevesebb fejlettségűnek elismert 48 országban. Ugyanakkor intézkedtek, hogy a FID-tagok, fejlesztési segítséget nyújtó ügynökségek és mások is szponzorálhassanak új tagokat ezekben és más fejlődő országokban.

A FID tagjai számára egy kizárólag rájuk vonatkozó előnyös megállapodást kötött a Bowker-Saur Ltd.-vel, a FID testületi tagjával: 2000-ben a cég speciális engedményt ad bármelyik vagy mind a 12 általa megjelentetett szakmai folyóiratra és kivonatoló/indexelő lapra.

A FID és a Könyvtári Egyesületek és Intézmények Nemzetközi szövetsége (IFLA) együttműködése egy másik, előnyös tagsági megoldást is eredményezett. 2000-ben a két szervezet közös tagságot ajánl magánszemélyeknek, a szokásos tagdíjból 25% engedményt adva. Azok is, akik már tagjai az egyik vagy másik szervezetnek, megtekinthetik ezt a 25%-ot, ha belépnek a partnerszervezetbe. A „*Válgák millenniumi taggá*” (Become a Millennium Member) elnevezésű tagtoborzási kampány gyakorlatilag bizonyítja a FID és az IFLA szándékát, hogy amiben csak lehetséges, együttműködnek az információs szakmák tagjainak az érdekében.

A FID-tagság, és a számára nyújtott kedvezmények kiterjesztésére irányuló próbálkozások mellett erőfeszítéseket tettek a tagság közötti kommunikáció megjavítására. A FID máris üzemben tart egy általános webhelyet és néhány speciális helyet, amelyek egyes szakmai csoportok érdeklődését tükrözik, továbbá egy általános elektronikus hirdetőtáblát (LIS-FID), valamint egy sor speciális vitalistát, amelyek a FID Tanácsa, Végrehajtó Bizottsága és az egyes szakmai projektekben részt vevő tagok rendelkezésére állnak. Folyik a webhely teljes átalakítása, s bevezetés előtt

állnak további vitalisták az új és a már létező bizottságok és szakmai csoportok igényeinek kiszolgálására. Végül 1999-ben egy új folyóiratot (*FID Review*) indítottak a két korábbi (International Forum on Information and Documentation; FID Bulletin) pótlására.

Nem csak ezek a közvetlen szolgáltatások szolgálják a tagok – és a szövetség egésze – érdekeit. A FID tisztségviselői és személyzete, tanácsadói és más tagjai érdekképviselőket látnak el azokon a tanácskozáson, amelyeket kormányközi testületek (pl. UNESCO, Európa Tanács), az információs szakma más nemzetközi, nem kormányzati szervezetei (pl. IFLA), és az egyes országok szakmai egyesületei és intézményei szerveznek. A FID vezetésével 1995-ben megalakult a Globális Információs Szövetség (Global Information Alliance), mintegy 35 nemzetközi, információs, nem kormányzati szervezetből; ennek célja, hogy összehangoltan emeljen szót az információs társadalom fejlődésével kapcsolatos fontosabb ügyekben. A FID látja el a szövetség titkársági feladatait; a harmadik találkozóra 1998 májusában, Hágában került sor.

A FID naptárában nagy eseménynek számít a kétévenkénti nemzetközi konferencia és kongresszus. Az *50. FID Konferenciát és Kongresszust (FID 2000)* Braziliában (2000. szeptember 25–30.) tartják. A kongresszus vendéglátó Szervezetét, a Brazil Tudományos és Műszaki Információs Intézetet (IBICT) megbízták azzal, hogy legyen vezető ügynöksége annak az új, nagy, országos programnak, amelynek célja megeremteni Braziliában az információs társadalmat. A programot a brazil államelnök 1999 októberében indította el hivatalosan, s a várakozás szerint a „FID 2000” fő témája (*Tudás határok nélkül: az új évezred alapvető joga*) révén jelentősen hozzá fog járulni a program kulcskérdéseinek azonosításához, elemzéséhez és megvitatásához.

A FID kapcsolatai nemzetközi szervezetekkel lehetőséget nyújtanak arra, hogy megbízásukból szerződéses alapon speciális projekteket indítsanak. Az egyik ilyen projektnek, amelyet 1999 januárjában fejezett be a Környezeti Információ Szakcsoportja az International Development Research Centre (IDRC) számára, az volt a célja, hogy egy modellel segítséget nyújtson a fejlődő országok kormányainak az országos környezeti információs rendszerek fejlesztéséhez, megvalósításához és fenntartásához. Egy másik, még folyamatban levő IDRC-projekt azt a célt tűzte ki, hogy építve egy korábbi IDRC kutatási programra, amely az információk a döntéshozatalra tett hatásával foglalkozott, megvizsgálja egy sor IDRC-projekt hatékonyságát. 1999-ben befejeződött két, UNESCO-megbízásból folytatott projekt (nemzeti informáci-

ős politikák és stratégiák; emberi jogi dokumentumok digitalizálása néhány fejlődő országban), s két újabb (digitalizált gyűjtemények építése a balti államokban; oktatási anyagok kifejlesztése Vietnám számára) kezdődött el.

A FID tagsága nemzetközi és nemzeti tagokból, intézményi testületi és egyéni tagokból, valamint tiszteletbeli társakból áll. A tagság minden kategóriája fontos, de hosszú éveken keresztül a nemzeti tagok képezték a tagság magját, kulcsszerepet látva el először is országos szinten, s az országban folyó FID-tevékenységek gyűjtőpontjaként működve, más tagok számára tanácsadóként

és támogatóként fellépve, másodsor pedig nemzetközi szinten, az országaikban létező FID-tagok közös képviselőiként hallatva hangjukat a legfontosabb aktuális kérdésekben.

További információ: *Hegedűs Péter, Országos Széchényi Könyvtár.*

/PARKER, J. Stephen: FID Secretariat, POB 90402, 2509 LK The Hague, The Netherlands. E-mail: fid@fid.nl. Website: www.fid.nl/

Fordította: Papp István

A hagyományos tudományos folyóiratok kiadói legitimizálják a hálót

A tudományos folyóiratoknak a világhálón való nagyobb számú és erőteljesebb jelenlétét 1997 közepétől lehet megfigyelni. A Bitnet és a korai internet korszakában ezzel szemben két fő viszatartó erő érvényesült. Egyrészt le kellett győzni a szerzőknek és az olvasóknak az ellenérzéseit, ami részben azt jelentette, hogy az adott folyóiratnak először meg kellett teremtenie pozícióját és hírnevét a tudományos információs piacon. Másrészt a nyomtatott folyóiratok hagyományos kiadóinak túl kellett lépniük az elektronikus megjelenés korábbi kísérleti modelljein. További akadályt jelentett az internet ingyenessége, mivel így a hagyományos kiadók szolgáltatásaiért nem kérhettek díjat.

A kiadók egyre inkább elkötelezték magukat amellett, hogy a nyomtatott formátumban megjelenő publikációk tartalomjegyzékei, kivonatai, sőt teljes szövegei is felkerüljenek a hálóra. Ezzel párhuzamosan olyan új szolgáltatások és szervezetek jelentek meg, amelyek erős konkurenciát jelentenek a tudományos publikációs iparágak, vagy akár veszélyeztethetik is annak egyes szegmenseit.

Módszertan

Az elemzés megállapításai alapvetően az *Ann Shumelda Okerson* (Yale University) és *James O'Donnell* (University of Pennsylvania) által gondozott *Newjour* (<http://gort.ucsd.edu.newjour/>) című adatbázis tartalmának vizsgálatán alapulnak. (Ezt az Amerikai Tudományos Könyvtárak Egyesülete által fémjelzett *Directory of Electronic Journals, Newsletters and Academic Discussion Lists* adatbázissal szemben naprakészebb volta miatt részesítettük előnyben.) Mindkét adatbázis forrása

önkéntes beküldéseken alapul, tehát azt veszik fel, amit az érintett kiadók elküldenek. A *Newjour* mind tudományos, mind népszerű lapokat tartalmaz. 1997. augusztus 1-jén 4128 tétel volt benne, ami azonban nem jelent pontos publikációs számot. Egyes kiadók például egy-egy lapszámot tekintenek egy tételnek, amely további utalásokat tartalmaz, míg mások egy adott publikációt már kivettek az adatbázisból, de annak archivált változata még elérhető maradt. A vizsgálat lebonyolítására a *Newjour* tűnt a legalkalmasabbnak. Egyrészt időmegtakarítás miatt, másrészt azért, mert az interneten való szabad szavas keresés sok folyóiratot nem hozott volna ki, mivel azok weblapjai nem tartalmazták a „tudományos folyóirat” kifejezést. A *Newjour* szerkesztői igyekeznek archiválni a náluk egyszer már megjelent anyagot. Hibaforrást jelent, illetve pontatlanságot okozhat, hogy nem ismert az adott webhely indulásának időpontja, nem tudni, vajon az egyes kiadók az adott folyóirat teljes sorozatát feltették-e, vagy csak néhány évfolyamot.

Az adatelemzés során egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy 1997 nyara egyfajta fordulópontot jelent, azaz ettől kezdve határozottan megnőtt a hagyományos tudományos folyóiratok jelenléte a hálón. Néhány kisebb elektronikus folyóiratprojekt feldolgozásától helyhiány miatt el kellett tekinteni.

Növekvő kiadói erőfeszítések

A legtöbb kiadó még azelőtt létrehozta webhelyét, mielőtt teljes mértékben kialakult volna. A *Springer-Verlag* (link.springer.de) például 1998 áprilisában folyóiratainak mintegy felét (200 cím) jelentette meg elektronikusan is. Azt ígéri, hogy *Link Information Service* nevű projektje, amely